

היסטוריה/ חינוך ממלכתי

תוצאותיה של מלחמת יום הכיפורים

שם היצירה: מלחמת יום הכיפורים דרך "משקפת"

חומרים: נייר, טושים

תיאור התוצר: בחלק זה הכנתי 'מחברת' שכותרתה:

'נקודות מבט על מלחמת יום הכיפורים: דרך איזו משקפת נביט?'

בכריכה אפשר לראות שלושה אזורים, ובכל אחד תמונה עם 'חור הצצה' לעמוד הבא במחברת:

- נשבור להם את העצמות? נאום מפורסם של רמטכ"ל המלחמה (ביום השלישי למלחמה - 8.10.1973), דוד אלעזר 'דדו', ובו הוא משיב לשאלת העיתונאי דן שילון ומצהיר כי 'נשבור לערבים את העצמות'. בחלון ההצצה אפשר לראות אדם עם רגל שבורה, שצועד עם הליכון. כאשר נפתח את המחברת, נראה כי האדם הוא חייל צה"ל, שרגלו היא השבורה.
- צליחת תעלת סואץ? אפשר לראות בתמונה טנק שחוצה את התעלה על גשר גלילים, אך במקום הגשר יש חור הצצה לשביל אבנים. כאשר פותחים את המחברת, אפשר לראות כי זהו שביל בבית קברות צבאי ישראלי.
- רהב / ביטחון עצמי? לפנינו בית מתוך השיר 'נאצר מחכה לרבין', שהתפרסם עוד טרם מלחמת ששת הימים. בשיר זה מוצגת תחושה שעל פיה צה"ל רק מחכה להזדמנות להשפיל ולהביס את הצבא המצרי ואת מצרים כולה. בעקבות מלחמת ששת הימים, תחושות אלו זכו לחיזוק ולביסוס והיו ביטוי לאופוריה ששררה בארץ. בחלון ההצצה אפשר לראות את המילה 'שלום'. כאשר נפתח את המחברת, יתגלה לפנינו הפזמון מן השיר 'ילדים של חורף 73', שבו באה לידי ביטוי האכזבה של ילידי אותה שנה, שהוריהם הבטיחו להם שלום, אך זה לא בא.

תיאור הנושא/הסוגיה/הדילמה

ביום שבת, 6.10.73, בשעה 14.00 פרצה מלחמת יום הכיפורים. אף על פי שכל נורות האזהרה הבהבו, ושכל דגלי ההתרעה הונפו, מדינת ישראל כשלה בזיהוי כוונותיהן של סוריה ומצרים והותקפה בהפתעה מוחלטת.

בשנים שחלפו מאז התברר כי צה"ל וגורמי השלטון היו שבוים בקונספציה, שעל פיה מדינות ערב לא יתקפו את ישראל, כל עוד העליונות הטכנולוגית הישראלית, ובעיקר בממד האווירי, מובטחת, וכי מצב זה צפוי להימשך לפחות עד שנת 1975. קונספציה זו הביאה לכך שאף שאגף המודיעין וארגון המוסד סיפקו סימנים מעידים ברורים למלחמה, הפרשנות שניתנה להם הייתה שגויה, ונתנה לכל אחד מהם הסבר נפרד תוך התעלמות מן התמונה הכללית.

כוחות צה"ל במעוזים לאורכה של תעלת סואץ וברמת הגולן הופתעו באש תופת ובכוחות סוריים ומצריים עצומים. בימים הראשונים למלחמה צה"ל ספג מאות הרוגים ופצועים ונאלץ לסגת לאחור. כל תפיסת ההגנה של צה"ל בחזית הדרום, שהתבססה על המעוזים והתעוזים של קו בר-לב, קרסה, ואלוף פיקוד דרום, שמואל גונן 'גורודיש', הודח מתפקידו במהלך הקרבות – מהלך ששידר את ההלם והבלגן ששררו בשרשרת הפיקוד של הצבא.

גם בקרב ההנהגה הפוליטית ניכר כי שררה אנדרלמוסיה קשה, ויש הטוענים כי שר הביטחון, משה דיין, דרש מצה"ל להשתמש ב'נשק יום הדין'. נאומי רהב שלו ושל גולדה מאיר, ראש הממשלה, רק זרעו בהלה נוספת ובלבול בקרב הציבור.

בשלב השני של המלחמה, שנפתח ב-11.10, הצליח צה"ל לבלום את הצבא הסורי בצפון, וכעבור כמה ימים נוספים גם בחזית הדרום. כעבור שבוע נוסף החל צה"ל בצליחתה של תעלת סואץ לתוך אפריקה וכיתר את ארמיה 3 – מהלך שהביא, בסופו של דבר, לסיימה של המלחמה. בתאריך 24.10.73 הוכרז על הפסקת אש, כאשר כוחות צה"ל ניצבים 101 ק"מ מקהיר ו-40 ק"מ מדמשק.

יש הטוענים כי המהפך שביצע צה"ל במהלך הלחימה והצלחותיו במתקפות הנגד ובהדיפת הצבאות המצרי והסורי לאחור מעידים על הניצחון האדיר שהשיגה ישראל במלחמה. האבדות הקשות שנגרמו לאויב וההגעה למרחק ירי ארטילרי מקהיר בירת מצרים ומדמשק בירת סוריה, שימשו הוכחה ניצחת להישג הצבאי האדיר. כך גם תמונות של [חציית התעלה](#), ואף [התחבובות סביב ראשו של אריאל שרון, מפקד אוגדה 143](#), שהפכו לסמל הניצחון – 'תמונת הניצחון' הדרושה כל כך, שמוכיחה את ההישג האדיר.

לצד תמונות אלו, באפריל 1974 [פרסם בעיתון 'דבר' העיתונאי חגי אשד](#) מאמר תחת הכותרת 'הניצחון הישראלי במלחמת יום הכיפורים', ובו הדגיש את העובדה שמצרים וסוריה נאלצו להתחנן לסיוען של מעצמות העולם להצלתן. לדידו, הניצחון הישראלי הסוחף הוא שהביא לחתימת הסכם השלום עם מצרים שנים ספורות לאחר מכן.

ואולם התחושות בציבוריות הישראלית שידרו כי 'עוד ניצחון כזה ואבדנו'. ההפתעה, אלפי ההרוגים והפצועים, ומעל לכול – תחושת אובדן השליטה בקרב ההנהגה הצבאית והפוליטית, יצרו תחושה שהיה זה ניצחון פירוס. כך, העיתונאי ארנון לפיד, בן קיבוץ גבעת חיים, פרסם

מאמר בעלון התנועה הקיבוצית, 'איגרת', שנקרא 'הזמנה לבכי'. מאמר זה, שפורסם מאוחר יותר במוסף סוף השבוע של עיתון 'דבר' (29.3.74), היה לסמל לפגיעות ולכאב שספג הציבור הישראלי ולדרישה להתנער מדמות הצבר הבלתי מנוצח שהתפתחה לאחר מלחמת ששת הימים.

תוצאותיה המרות של המלחמה השפיעו לשנים רבות על המדינה, והשפעותיה יצרו אדוות רבות בתחומים שונים – מכלכלה, דרך חברה ועד לפוליטיקה. אלפי ההרוגים (2,656) והפצועים (7,250), לצד מאות השבויים (297), טלטלו את הציבור. הזעם והכאב ששטפו את העם בעקבות המלחמה הביאו להקמת ועדת חקירה ממלכתית, ועדת אגרנט, שאמנם קבעה מסקנות חריפות כלפי ההנהגה הצבאית, אך פטרה את הדרג הפוליטי מאחריות כמעט לחלוטין. תוצאה זו רק הגבירה את הזעם בקרב הציבור והובילה להקמתן של תנועות מחאה עממיות המוניות, שראשיתן בזו שהוביל סרן מוטי אשכנזי. אלו הביאו, בסופו של דבר, למהפך פוליטי ב-1977, ובמסגרתו זכתה לראשונה בבחירות (מאז קום המדינה) מפלגת חירות בראשות מנחם בגין.

מבחינה כלכלית, ישראל עברה להישען, בעקבות המלחמה, על ארה"ב והניתוק מצרפת גבר. הסחר הבינ"ל עם ארה"ב, שנשען גם על מענקים אדירים שקיבלה המדינה, היה לחלק מרכזי בשיקום הכלכלה ובנייתה בשנים שלאחר מכן, ואף עד היום.

מבחינה חברתית, אין ספק כי המלחמה גרמה לשינוי עמוק ביחס להנהגה הצבאית והפוליטית. מכוכבי על נערצים הפכו מנהיגים אלו לבני תמותה. הביקורת החברתית הפכה עמוקה יותר ומצאה ביטוי בתחומי אמנות רבים ובדרכים נוספות.

העמדה/ הפרשנות האישית שלי

בפירושה המילוני, 'היסטוריה' היא סיפורם של דברי הימים, של רצף המאורעות שיש בהם חשיבות לחיי האנושות. אך, לדעתי, פירוש זה מחמיץ את האנושיות, את הפרשנות, את נקודות המבט, את המחשבות ואת הרגשות של כותבי אותם דברי ימים. רוצה לומר, היסטוריה אינה רק סיפור עובדתי, אלא סיפור תיאורי-פרשני, שנכתב על ידי אנשים בעלי עמדות, תבונה וחוויות שעיצבו את עצם היותם.

כך, גם את סיפורה של מלחמת יום כיפור ואת שאלת הניצחון בה אפשר לספר בדרכים שונות ורבות. ההסתכלות מנקודת מבט צבאית בלבד אכן מעלה כי הניצחון הישראלי במלחמה היה אדיר ומחלט. צה"ל עצר רק לאחר שהשיג את מטרותיו, הבהיר את עוצמתו ואפשר לשלטון להציג את סיום של המלחמה כבסיס להישגים עתידיים.

אך החיים מורכבים יותר ואי אפשר, לדעתי, להביט על אירוע מזווית אחת בלבד. התחושות בקרב הציבור, האבדות הרבות, תחושת הבגידה של השלטון והטלת האשמה כולה רק על הדרג הצבאי מביאות למסקנה כי אכן מדינת ישראל תתקשה לעמוד בשבר נוסף מעין זה. התחושה הייתה שנדרש תיקון מחלט לריפוי השבר, ורק אם וכאשר יגיע כזה, יהיה אפשר לדבר על ניצחון כלשהו.

בפרספקטיבה היסטורית – שהיא אחת המיומנויות המרכזיות והחשובות ביותר בניתוח אירועים – ניכר בעיניי, שאין די בניצחון צבאי כדי לבסס תחושה של ניצחון בציבור. פעילות צבאית, שאינה מגובה במעשה מדיני, היא מוגבלת בהשפעתה. כל מלחמה, וודאי שמלחמת יום הכיפורים, אינה רק 'דבר צבאי' אלא גם חברתי, פוליטי ואנושי. את כל אלו יש להביא בחשבון כאשר באים לבחון את שאלת הניצחון במלחמה.

דו-שיח (דיאלוג) בין הפרשנות/העמדה שלי לתוצר היצירתי

בעבודה זו ניסיתי להביא לידי ביטוי פער בפרשנות ובתפיסה של אירועים שונים, הקשורים במלחמת יום הכיפורים. העבודה מתבססת על מחברת אשר האירועים בכריכתה מציגים זווית אחת לאירועים אלו, ואילו פתיחתה של הכריכה ותוכנה פרשנות הפוכה ואחרת לאותם האירועים. רוצה לומר, ניסיתי להציג שלוש סוגיות המבטאות פער בין הנאמר או הנראה לבין המציאות, אשר נובע מנקודות מבט שונות על האירועים.

התוצר היצירתי מביא לידי ביטוי נקודות שונות באמצעות חורי ההצצה ובאמצעות היכולת לפתוח את המחברת: הכריכה מסמלת את ההסתכלות הצרה – נקודת מבט אחת: נאום של מנהיג, 'תמונת ניצחון' של חציית התעלה, ושיר מתקופה אחת מסוימת. פתיחת המחברת מספקת פרשנות אחרת לאותם אירועים בדיוק:

- נאום הרמטכ"ל - נקודת מבט חדשה מראה כי גם הצד הישראלי ספג לא מעט 'עצמות שבורות'. אין מלחמה ללא אבדות קשות לכל הצדדים בה.
- צליחת התעלה – 'תמונת הניצחון' של החצייה הצה"לית לסיני הופכת לשביל בבית קברות צבאי, כסמל לפגיעה ולכאב שספגה מדינת ישראל.
- 'נאצר מחכה לרבין' – השיר הופך, באמצעות מילה משותפת, משחצנות, התנשאות וביטחון בכוח ובעוצמה, לשיר של כאב, אכזבה וכמיהה לשלום.

רוצה לומר, העבודה היצירתי מביאה לידי ביטוי את מיומנות הפרספקטיבה ההיסטורית – נקודות מבט שונות – מבחינה של זמן ומבחינה של פרשנות.

את הרעיון לעבודה זו שאבתי מקריאת ספרו של גדעון אביטל-אפשטיין "1973 – הקרב על הזיכרון", שמנתח זירות שונות שבהן התקיים דיון על אודות המלחמה, הגורמים לה, מהלכיה, תוצאותיה והשפעותיה – החל בסיפורת ובשירה, דרך קולנוע ורדיו, עבור בחינוך ובהוראה, וכלה בשירים ובפזמונים. בכל אלו הוא מציג את נקודות המבט השונות הקיימות ביחס למלחמה, תוך כדי התייחסות הן למלחמה בכללותה והן בהבאת מקרי בוחן ספציפיים. כך, הפרק שנקרא 'לוח תוצאות: ניצחון, כישלון או תיקו?' נפתח במילים אלו:

"תוצאת הסיום הנתפסת של מלחמת יום הכיפורים היא ודאי חלק בלתי נפקד מסיפורה, חלק מכריע אפילו. דימוי של ניצחון או כישלון, ולא כל שכן של תבוסה, מעצב במידה רבה את הנרטיב. והנה, ציון הגמר של מלחמת יום הכיפורים שנוי במחלוקת. לכן הוא ציר מרכזי בשיח על אודותיה, לעתים במוצהר ולרוב שלא מתוך כוונה תחילה, כמו נובע מתוך עצמו. הדיון בתוצאה הנתפסת של המלחמה רווי רטוריקה מניפולטיבית, ומושפע בין היתר מאידיאולוגיה, ממערכת מסועפת של מיתוסים, מעמדה פוליטית ובמקרים לא מעטים אף מהתנסות אישית".

בעבודה זו ניסיתי לבטא, באמצעות שלוש דוגמאות, את נקודות המבט השונות, ואף לבטא במידת מה את עמדתי האישית.

מקורות/טקסטים

אביטל-אפשטיין גדעון, 1973 – הקרב על הזיכרון, הוצאת שוקן ירושלים ותל-אביב, 2013.

דבר, דבר השבוע, אשד חגי, "הניצחון הישראלי במלחמת יום הכיפורים", עמ' 4-5.

דבר, דבר השבוע, לפיד ארנון, "הזמנה לבכי", עמ' 18.

מסיבת עיתונאים, 8.10.73, דוד אלעזר, <https://www.youtube.com/watch?v=Zo8XH1RHqT8>

תמונה – צליחת התעלה: ויקיפדיה, נדלה בתאריך 27.7.24.

בית קברות צבאי – YNET, 'לצאת עם החיים ולא עם הדמעות', 10.5.24.

דוד אלעזר - מקור ראשון, "כשדדו אמר "נשבור להם את העצמות" הוא ידע על מה הוא מדבר",
26.4.23.

חייל עם רגל שבורה – אינסטגרם YNET, נדלה בתאריך 27.7.24.